

ВЛИЈАНИЕТО НА ЕКОНОМСКИТЕ СЛУЧУВАЊА ВРЗ БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА И ЕВРОАТЛАНТСКИТЕ ИНТЕГРАЦИИ

Марјан ГУРОВСКИ

ABSTRACT:

The idea of economic security is placed into a debate about the nature of the relationship between political structure of international (in) order and economic structure of the world market. The main contradiction of the relationship creates differing views about which has primacy in this relationship: the state and society or the market, and whether individual economic actors may be entitled to the protection of the functioning of the market. The global financial crisis is inevitable economic and security implications for NATO and its Member States. Two priorities are especially important for NATO-reducing defense costs and legal extracting lessons from the crisis. The economic crisis has replaced terrorism as the primary security concern in the near future. "The crisis frightening resembles to the terrorist attack. In order to destabilize the country, the terrorists typically use a limited destruction of lives and property as you would a massive economic and social costs. Jeopardizing the basic financial or physical infrastructure (e.g. transport, energy, communications links) January terrorists force the Government and people of defensive action. The frightened consumers are withdrawn from the market stopping the economic growth and giving thus contributing to unemployment and political instability.

Otherwise the first moment when the idea Macedonia to join NATO appeared, public debate was focused on political and military aspects of the issue. In addition to political and security, joining the most powerful political-military alliance of the Republic of Macedonia will bring many economic benefits especially in the 'посттрециски' period include the Republic of Macedonia.

Membership of NATO alliance countries that joined the union brought this expansion of foreign investments and in some countries, they tripled. This paper examines the economic dimensions of future membership of Macedonia and other countries of Southeastern Europe in NATO. He is scheduled to make proposals that would guidelines presented a plan for future action in connection with NATO enlargement: how to be supported by the business and be used for general benefit of business environments and society as a whole. Set the basic aspects of the economic dimension of enlargement of NATO in Southeast Europe: The link between security and safety and trade union amid economic crisis; economic role of

modernization of the military - the defense sector; impact on military industry and particularly on the civilian sectors of industry and the overall economy.

Keywords: economics, security, jobs, foreign investment, NATO

АПСТРАКТ:

Идејата за економската безбедност е поставена во исполитизираната расправа за природата на односот помеѓу политичката структура на меѓународниот (не)ред и економската структура на светскиот пазар. Главната противречност на односот создава различни гледишта за тоа, кој има предност во овој однос: државата и општеството или пак пазарот, како и дали воопшто индивидуалните економски актери може да имаат право на заштита од функционирањето на пазарот?

Од светската финансиска криза неизбежни се економските и безбедносни последици за НАТО и нејзините земји членки. Два приоритета се особено значајни за НАТО: намалување на одбранбените трошоци и извлекување правни поуки од кризата. Економската криза го замени тероризмот како „примарна безбедносна грижа во блиска иднина“. Кризата застрашувачки наликува на терористички напад. За да ја дестабилизираат државата, терористите типично користат ограничена деструкција на животите и имотите за да направат масовни економски и социјални трошоци. Загрозувајќи ја клучната финансиска или физичка инфраструктура (на пример: транспорт, енергетски извори, комуникациски врски) терористите ја присилуваат Владата и населението на одбранбена акција. Уплашените потрошувачи се повлекуваат од пазарот запирајќи го економскиот раст и давајќи на тој начин придонес кон невработеноста и политичката нестабилност.

Инаку од првиот момент кога се појави идејата Република Македонија да стане членка на НАТО, јавната дебата е фокусирана на политичките и воените аспекти на ова прашање. Покрај политичките и безбедносните, пристапување кон најмоќниот политичко-воен сојуз на Република Македонија ќе ѝ донесе бројни економски придобивки особено во пострецесискиот период кој ја опфати и Република Македонија.

Членството во НАТО-алијансата на земјите што пристапија во овој сојуз им донесе експанзија на странски вложувања и во некои земји тие трјоно се зголемија.

Овој труд ги разгледува економските димензии на идното членство на Република Македонија и други земји од Југоисточна Европа во НАТО. Тој треба да даде предлози кои би претставувале насоки на еден иден план за делување во врска со проширувањето на НАТО: како тоа да биде поткрепено од бизнисот и како да биде искористено за општа полза и на бизнис средините и на општеството како целина. Зацртани се основни аспекти на економската димензија на проширувањето на НАТО во Југоисточна Европа: врската помеѓу безбедноста и сигурноста и стопанската заедница

во услови на економска криза; економската улога на модернизацијата на воено-одбранбениот сектор; одразот врз воената индустрија и особено врз секторите на цивилната индустрија и целокупната економија.

Клучни зборови: економија, безбедност, вработувања, странски инвестиции, НАТО

ВОВЕД

Идејата за економската безбедност е поставена во исполитизираната расправа за природата на односот помеѓу политичката структура на меѓународниот (не)ред и економската структура на светскиот пазар¹⁴¹. Главната противречност на односот создава различни гледишта за тоа, кој има предност во овој однос: државата и општеството или пак пазарот, како и дали воопшто индивидуалните економски актери може да имаат право на заштита од функционирањето на пазарот. Овие различни погледи претставуваат несповиви идеолошки основи и создаваат различни логики и приоритети на економската безбедност¹⁴².

Меркантилистите и неомеркантилистите ѝ даваат предност на политиката. Според нивното мислење, државата мора да ја следи социјалната и политичката цел, со што создава општествена благосостојба и обезбедува безбедност, потребна за егзистенција на поединците како и за функционирање на претпријатијата и пазарите. Во меѓународниот економски систем националниот економски успех може да се постигне само за сметка на другите држави¹⁴³. Затоа, економската безбедност е дел од пошироките приоритети на државата, односно националната безбедност. Меркантилизмот заедно со социјализмот, кој исто така ѝ дава предност на државата наспроти пазарот, претставува форма на економски национализам¹⁴⁴.

Поради победата на капиталистичкиот блок, која ги ослабе елементите на економскиот национализам, по завршувањето на Студената војна теоретската расправа за економската безбедност се водеше пред сè во склад со насоките на чистиот либерализам, кој тежнее кон целосно подредување на општествените норми на пазарните¹⁴⁵. Либералите тврдат дека економијата мора да биде основа на општеството и дека пазарот мора да функционира што е можно послободно, без какво било мешање на државата. Крајната цел на либерализмот е трансформирање на националните економии со различни валути и ограничувања на мобилноста на производните фактори во светска економија со релативно неограничената мобилност на стоките и услугите,

---

¹⁴¹ Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.

¹⁴² McKinlay, R. D. in Little, R. (1986). *Global Problems and World Order*. London, Pinter

¹⁴³ Luciani, G. (1989). *The Economic Content of Security*. *Journal of Public Policy*, 8(2), 152 - 75

¹⁴⁴ Mayall, J. (1984). *Reflections on the "new" economic nationalism*. *Review of International Studies*, 10(4)

¹⁴⁵ Sheehan, M. (2005). *International Security. An Analytical Survey*. London, Lynne Rienner Publisher Inc

капиталот и луѓето¹⁴⁶. Либералите ја ценат економската ефикасност и сметаат дека меѓународните економски односи предизвикуваат општа корист. Затоа, од нивен аспект главната цел на економската безбедност е да се развијат правила, кои ќе овозможат мобилност на производните фактори помеѓу националните економии¹⁴⁷. Либералната идеја за економска безбедност се базира пред сè на создавање стабилни услови, во кои одделни економски актери безмилосно ќе си конкурираат.

Бидејќи државите и поединците, сè додека не се воспостави светски социјален систем, ќе ја поддржуваат економската ефикасност на светската економија, само доколку имаат корист од тоа, одделни елементи на економскиот национализам остануваат. Сепак, современата расправа за економската безбедност ја карактеризира доминацијата на либерализмот и последиците од неговото спроведување, кои се манифестираат во проблемите, како да се одржува економска и политичка стабилност и како да се решава продлабочениот расчекор помеѓу богатите и сиромашните, која настанува поради слободните пазари, како и истовременото намалување на моќта и улогата на државата. Ова значи дека современата расправа за економската безбедност се сосредоточува пред сè на нестабилноста и нееднаквоста.

Нестабилноста произлегува од релативното економско пропаѓање на единствената преостаната хегемонистичка сила¹⁴⁸ и од националните и меѓународните управувачки проблеми, кои настануваат поради забрзаната интеграција и либерализација на светската економија¹⁴⁹. Интеграцијата и либерализацијата на светската економија, најпрвин на подрачјето на трговијата, во почетокот на седумдесеттите години од минатиот век, а исто така и на подрачјето на финансиите, имено предизвика два ефекта. Прво, **националните економии станаа поизложени на конкуренцијата на светскиот стоковен и финансиски пазар**. Последично, зголемената **невработеност и деиндустријализација** станаа закана за благосостојбата и сувереноста за оние држави, кои не беа најуспешни во ваква околина¹⁵⁰. Некои дури сметаат дека поради ова светската економија стана закана за државата, односно за традиционалното сфаќање на улогата на државата. Второ, сите **национални економии**, кои се прилагодија на отворениот трговски и финансиски систем, станаа **зависни од своето тековно работење**. Затоа сите национални економии беа загрозени од **кризата во меѓународниот економски систем**, која ги прекина светските текови на стока, услуги и капитал.

---

¹⁴⁶ Polany, K. (1957). *The Great Transformation*. Boston, Beacon Press

¹⁴⁷ Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner Publishers

¹⁴⁸ Strange, S. (1984). *The Global Political Economy, 1959-84*. International Journal

¹⁴⁹ Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, Princeton University Press

¹⁵⁰ Strange, S. (1984). *The Global Political Economy, 1959-84*. International Journal, 39(2), 267 - 283

Кај нееднаквоста како важно прашање на економската безбедност, разликуваме национално и меѓународно ниво. Додека првото произлегува од улогата на државата, нееднаквоста на меѓународно ниво настанува поради неповолната економска положба на поголем дел од државите во развој, која е последица од нивната, уште од колонијалните времиња наследена зависна економска положба од понудувачите на суровини. Функционирањето на овие држави е политички независно, но сепак многу проткаено со влијанието на светскиот пазар и политичките интереси, како и обременето со општеството, чија традиција, знаење, ресурси и внатрешни поделби, кои по правило обезбедуваат лоша основа за развој на современа национална економија¹⁵¹.

ЕКОНОМСКИ ЗАКАНИ ПО БЕЗБЕДНОСТА

Расправите за економската безбедност произлегуваат од напнатоста помеѓу ранливоста и ефикасноста кои континуирано се појавуваат на сите нивоа на економската активност од поединците и претпријатијата до државата и меѓународниот економски систем како целина.

МЕЃУНАРОДЕН ЕКОНОМСКИ СИСТЕМ

Најмалку два вида внатрешни напнатости истовремено го слабеат постојниот меѓународен економски систем. **Степенувањето на трговската конкурентност**, кое е логична последица на зголемениот обем на производители на речиси сите подрачја, што пак резултира со деиндустријализација на постарите понудувачи, кои станале неконкурентни¹⁵². Глобализацијата на економската ефикасност е добра за потрошувачите, додека на друга страна предизвикува голем притисок врз понудваните, кои постојано мора да се прилагодуваат, доколку сакаат да преживеат. Слично, **финансиската либерализација** на некои економски актери им овозможува толкава слобода, што можат да ги следат само своите интереси, кои пак ги надминуваат капацитетите на меѓународниот економски систем, а со тоа и го загрозуваат истиот. Така моќните светски финансиски актери по желба можат да напаѓаат различни национални валути па дури и да уништат проекти за стабилизација на менувачките курсеви (ERM), кои доколку би успеале, значително би им ја намалиле заработката од менување валути и финансиски шпекулации¹⁵³. Ваквиот развој на случувањата може да ја продлабочи кризата на меѓународниот економски систем на два начина. Да ја ослаби способноста на државите да се справат со националните последици од степенувањето на трговската

---

¹⁵¹ Galtung, J. (1971). A structural Theory of Imperialism. *Journal of Peace and Research*, 8(2), 81 - 118

¹⁵² Payne, J. (1994) Merciless Competition: Time for New Rules? *International Economic Insights*, 5(1)

¹⁵³ Cox, R. (1994). Global Restructuring: Making Sense of Changing International Political Economy. Stubbs, R. in Underhill G. (ur.) *Political Economy of the Changing Global Order*. Toronto, McClelland in Stewart

конкуренција. Со неконтролиран менувачки курс да го комплицира создавањето и изведувањето на националните индустриски политики. Веќе се појави и голема криза на меѓународниот економски систем заради неоптималната искористеност на кредитите¹⁵⁴. Затоа развојот на светскиот финансиски систем, кој впрочем придонесува за развојот, флексибилноста и независноста на економското управување, со нестабилноста, нееднаквоста, можноста за политичко искористување и можно пропаѓање на меѓународниот економски систем сам по себе претставува голема опасност¹⁵⁵.

Главна надворешна закана по безбедноста на меѓународниот економски систем денес остануваат само војните, кои вклучуваат поголем број моќни држави. Глобализациските процеси, пак, предизвикуваат и големи климатски промени, поради што природата би можела повторно да стане важна опасност по безбедноста на меѓународниот економски систем.

НАТО И СВЕТСКАТА ФИНАНСИСКА КРИЗА

Стегањето на ременот кај поголемите НАТО нации, може на крајот да ја ослаби моќноста на НАТО-одбранбените способности во иднина. Воедно, стратезите треба да постигнат договор околу три предизвици¹⁵⁶.

Како прво, некои земји надвор од НАТО, како Индија и Кина ги зголемија своите воени расходи, што е тренд кој треба да се продолжи во моментот кога економското подобрување ќе стане очигледно. Се очекува азискиот удел во светските одбранбени трошоци наеднаш да порасне за 24%, па преку 32% до 2016 година. Кинеските одбранбени пресметки кои некои аналитичари во стварноста сметаат дека се двапати поголеми од она што се прикажани во службените податоци, се смета за најголем во Азија, како резултат на тоа што кинеската војска ја потврди програмата за модернизација. Во Индија се зголемени одбранбените трошоци (само за 2009-2010 година изнесува над 24%) со тоа таа дојде трета по ред како светски потрошувач во областа на одбраната и во однос на куповната моќ на својата валута.

Како второ, постои т.н. „револуција во воените работи“ (“revolution in military affairs”, RMA). Таа се однесува на насочување на водечките информациско- комуникациски технологии за да се нарачаат надмоќни „вмрежени воени“ способности и можности. RMA веќе одредени одбранбени пресметки ги става под голем притисок, зошто без тоа НАТО не може да очекува да ја задржи својата глобална предност на ова подрачје на операции. Веќе постои проблем во делови од НАТО кои се однесуваат за квалитетот и достапноста на одредени видови воена опрема. Некои европски сили меѓу останатото не

---

¹⁵⁴ Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. (1998). Security: A New Framework for Analysis. Boulder, Lynne Rienner Publishers

¹⁵⁵ Strange, S. (1984). The Global Political Economy, 1959-84. International Journal, 39(2), 267 - 283

¹⁵⁶ www.nato.int

може своите потстандардни радио- комуникациски врски, оружје и оклопни транспортери да ги споредат со американската опрема и вооружување. Додека во самото НАТО постои обид да се отстрани оваа разлика, решение на барањето на големите трошоци т.е. НАТО расходите и нејзините стратешки импликации може дополнително да ги влошат посериозните натамошни пртисоци за идните одбранбени трошоци.

Третиот предизвик се однесува на промена на природата на загрозување со кое се соочуваме. Студената војна барем имаше предност бидејќи се знаеше со одредена сигурност кој е, што е, каде е непријателот. Денес, непријателите сè почесто се терористички организации, поради што постои можност НАТО да биде повикан во зоната на судир како миротворна сила во хуманитарна мисија. Последните терористички напади доста јасно покажаа дека природата на војување се менува, барајќи нов пристап во опремувањето и обуката. Иако од неодамна опремувањето и обучувањето на силите за брзо распоредување на НАТО е приоритет, најголемиот дел од трупите на земјите членки сè уште е обучена е опремена за водење конвенционална војна на борбени полиња. Процесот на прилагодување кој е потребен кога е во прашање стратегијата и распоредувањето на пресметките, ќе се покажат дека се ограничени заради достапноста до фондовите за финансирање на НАТО воените операции, смета Дерек Бродон професор по економија и раководител на одделот за истражување на економската безбедност на Универзитетот во Обединетото Кралство во Бристол.

Тој нагласува дека економистите кои го проучуваат одбранбениот сектор и во време на екстремни финансиски кратења, претходно споменатите предизвици може да значат само едно - концепт кој треба да е во фокусот на вниманието на економските науки - избор. Треба да се направи анализа на долгорочната економска одржливост на големите воени програми; треба да се направи избор помеѓу пополнувањето на силите и меѓу купувањето на некоја нова опрема; можеби воената предност на RMA-технички достигнувања мора да бидат жртвувани за да се подмират трошоците за хуманитарните операции итн.

Расправајќи околу изборот, економистите најчесто се повикуваат на темелниот концепт за најбитните трошоци - мора нешто да се жртвува за да се има нешто друго што е потребно. Носителите на одлуки во секторот на одбраната во иднина може да побараат да се минимизираат опортуните трошоците, поради тоа што вистинската цена која мора да се плати за финансиската криза може да биде мерена со намалување на сигурноста, поголема закана и опасност во некои делови од светот, и со посериозни цивилни немири, со кои потешко може да се справува НАТО и останатите.

Од светската финансиска криза, неизбежни се економските и безбедносни последици за НАТО и нејзините земји членки. Два приоритета се особено значајни за НАТО -

намалување на одбранбените трошоци и извлекување правни поуки од кризата. Неодамна претставник на Националната разузнавачка агенција на САД (National Intelligence) на американските конгресмени им рекол дека економската криза го заменила тероризмот како „примарна безбедносна грижа во блиска иднина“. Тој сакал да нагласи дека кризата застрашувачки наликувала на терористички напад.

Да ја дестабилизираат државата, терористите типично користат ограничена деструкција на животите и имотите за да направат масовни економски и социјални трошоци. Загрозувајќи ја клучната финансиска или физичка инфраструктура (на пример: транспорт, енергетски извори, комуникациски врски) терористите ја присилуваат Владата и населението на одбранбена акција. Уплашените потрошувачи се повлекуваат од пазарот запирајќи го економскиот раст и давајќи на тој начин придонес кон невработеноста и политичката нестабилност.

Што се однесува до одбранбените трошоци, многу земји се соочуваат со сериозни резови за да го надоместат главниот долг настанат од финансиската криза и невработеноста. Несомнено, кај многу НАТО членки и партнери одбранбената потрошувачка е намалена. Независните одбранбени сили станаа луксуз кој ќе биде недостапен.

Според Францис Мелесе, професор по економија на Институтот за одбранбени ресурси во рамки на Постдипломската поморска школа во Калифорнија, САД, сериозен ризик од падот на одбранбената потрошувачка е дека САД мора да носи уште поголем дел од товарот во моментот кога нивната одбранбена пресметка е исто така под притисок. Со ослабен банкарски и финансиски состав, доларот како светска валута беше доведен во прашање и најголемиот светски должник може да се најде во ситуација да не може да продолжи да ја субвенционира светската стабилност и безбедност.

Значаен предизвик кој е исправен пред НАТО е ризикот земјите да не извлечат лоши пораки од кризата. Познатиот економист, Џон Тејлор од Универзитетот Стенфорд, во една од своите книги застапува став дека „акцијата и интервенцијата на владите ја предизвикаа, продолжија и влошија финансиската криза“.

Членот 25, од последниот Стратешки концепт на НАТО вели: „НАТО обврзува на широк пристап на безбедност и стабилност кој ја препознава важноста и економските потреби во неопходните одбранбени димензии“. Со оглед на тоа што популистичките движења против пазарот би ја ослабеле климата на стопанисување на една земја и би го поткопале идниот раст и сигурност, на НАТО му останува да испрати порака дека државната политика е подеднакно виновна за оваа криза како и дел од пропаднатиот пазар. Невнимателните пропусти и пропустите на пазарот ја одиграа својата улога, но особено е важно дека свои улоги одиграа и недобрите прописи и пропустите на државната политика. Економската политика и националната сигурност меѓусебно се

зацврстуваат. Од Втората светска војна многу стопански партнери биле значајни сојузници. Постои надмоќен доказ дека трговската размена има тенденција да ги намали судирите¹⁵⁷. Политичкиот аналитичар и професор, Ерик Гатке, ги вклучува и економските слободи (опфатот на слободната трговија) и демократијата, нагласувајќи дека „економската слобода е околу 50 пати позначајна од демократијата и намалувањето на насилничките судири“. За конечен биланс е лошо да се убие својот купувач или добавувач. Мирот доаѓа како резултат на влијанието на трговијата и стопанското работење.

НЕКОИ ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ ВО НОВИТЕ ЧЛЕНКИ НА НАТО

Членството во НАТО-алијансата на земјите што пристапија во овој сојуз им донесе експанзија на странски вложувања и во некои земји тие тројно се зголемија. Причината за ваквата пресвртница експертите ја лоцираат директно во политичко-безбедносната стабилност зад која стои Алијансата како гаранција дека капиталот и парите на инвеститорите се вложуваат во сигурен регион.

Предвидувањата дека влегувањето во НАТО, а подоцна и во Европската унија ќе донесе позитивни резултати, не само на безбедносен план, туку и врз стопанството, се обидов да истражам колку се точни преку преглед на развојот на стопанството во повеќе земји членки на ЕУ и НАТО. Се работи за Унгарија, Словачка, Бугарија и Романија, држави од Средна и Источна Европа кои ги поминале или ги поминуваат транзициските состојби и чија економска состојба најблаго речено се промени по евроатлантските интеграции.

НОВИТЕ МОЖНОСТИ ЗА БИЗНИС ОД ЧЛЕНСТВОТО ВО НАТО

Повеќе анализи се доста скептични за директното влијание на колективната средина за безбедност врз бизнисот. Понекогаш оваа скепса не доаѓа толку од реалноста на новите можности, колку од слабиот административен капацитет истите да можат да се искористат. Дополнителна причина е и ограничената информација за новите можности и технологијата за нивната реализација, познавање и примена од страна на бизнисот. Сепак, постојат такви директни и индиректни нови можности и тие треба поактивно да се промовираат во бизнис средините. Поважните од нив се:

- можност за учество во извршување на проекти од програмата за воена инфраструктура на НАТО;
- можности за учество во процесот на модернизација на вооружувањето и техниката на Армијата на Република Македонија преку посредување при увоз и набавка

---

¹⁵⁷ www.nato.int

на потребните за армијата современи модели или учество во поврзаните со нивна набавка компензациски (офсет) зделки;

- учество во тендерите за извршување државни порачки за снабдување на Армијата преку производство на потребното вооружување, техника, опрема, производи и услуги за оперативна дејност;

- одбранбените бизнис организации имаат значајно поголема улога во поправката на вооружувањето, техниката и опремата како резултат на аутсорсинг традиционалните дејности на војската, што можат да се реализираат на договорна основа поекономично, поефективно и со поголема корист за даночните обврзници отколку од надворешни;

- учеството на опремувањето на националните сили за меѓународни операции, помош за економска стабилизација и развојот на земји што поминуваат низ кризни и конфликтни периоди;

- понуда на потребните стоки и услуги за оперирање на бази на НАТО во земјата и во нејзина близина;

- учество во тендери за истражувачка, развојна, образовна и тренинг дејност во склад со интересите на Алијансата;

- учество во изградбата на мешани претпријатија за заедничка дејност или целни конзорциуми, што работат за задоволување на потребите на Пактот;

- извршување на програмата за ликвидација на исфрленото од употреба вооружување и техника.

Сите овие можности се сосема реални и можат да се реализираат со соодветни дејствија, како од политичарите и администраторите во секторот за безбедност и одбрана, така и од заинтересираниот бизнис.

ПОЛИТИКА ПОТРЕБНА ЗА ОЛЕСНУВАЊЕ НА БИЗНИСОТ

Активирањето на бизнисот за подготовка и усвојување на новите можности од членството во НАТО бара внимателен преглед на актуелните политики што ги тангираат економскиот развој, безбедноста и одбраната на земјата. Синтезирањето на дејствијата во оваа насока може да ги поттикне развојот и примената на нова приоритетна политичка линија за заемно дејствие на бизнисот и одбраната. Основен инструмент за оваа интегрална политика може да биде одобрена од Парламентот, а тоа е владина **програма за јавно - приватно партнерство во секторот на безбедноста и одбраната**. Програмата треба да биде насочена кон изградба на врска помеѓу секторот за безбедност и одбрана и микро-нивото на бизнисот, за зголемување на способноста за прифаќање заеднички обврски за одбрана и изградба на гаранции за нивното извршување. База на програмата можат да бидат стратегиите за национално учество во

одбраната и стратегијата за секторска политика за одбранбената индустрија на земјата. Водечка цел треба да биде зголемување на конкурентната способност на бизнисот како услов за помош на надворешната политика и одбраната. Извршувањето на програмата нема да бара поголеми средства, бидејќи таа треба да вклучи само основни политички дејствија за создавање благопријатни услови за адаптација на бизнисот кон новите реалности на средината за безбедност и одбраната.

Основни сектори во оваа програма можат да бидат изградба на административен капацитет за активно учество во органите на НАТО, земајќи ги предвид интересите на бизнисот; бизнис поткрепа на учеството на национални сили во меѓународни операции; национална стратегија за развој, конверзија и диверзификација на одбранбената индустрија, стимулирање на имплементацијата на високи технологии и научни истражувања и развој во секторот за безбедност и одбрана; изградба и оперирање на воена инфраструктура и воени бази на НАТО на територијата на земјата и во регионот.

Посебно важно е разјаснувањето на спектарот од организациони мерки за зголемување на административниот капацитет и можностите на бизнисот за обезбедување на достоинствено членство на земјата во Алијансата. Поголеми тешкотии можат да се јават при одлука за замена на малцинските делови на државна сопственост со цивилна конверзија и диверзификација на производството, прифаќање на даночните олеснувања за бизнисот што работи за одбраната, како што се применуваат во другите земји. Веројатно полесно ќе можат да се решат прашањата за подготовка на кадри за работа со органите на НАТО, сврзани со бизнисот, на пример, оние кои работат во изградбата на воената инфраструктура, колективното набавување на вооружување и техника, индикативното планирање на индустриската кооперација и др.

Затоа, потребно е во Република Македонија вистинска и ефикасна владина програма за конверзија и диверзификација на одбранбеното производство.

Првата е во врска со зголемување на административниот капацитет за програмско управување на слична дејност. Треба да се пристапи кон изградба на владина агенција, што би можела да го насочува заемното дејствување на секторот за безбедност со бизнисот, вклучително и на процесот за конверзија и диверзификација на одбранбената индустрија, со остварување и на национална контрола на трговијата со оружје во земјата. Нејзина обврска може да биде и државната контрола на квалитетот на произведуваните продукти. Во рамките на овие обврски може да биде додадена и грижата за сега, мошне потценуваната улога на мултилатералните и билатералните спогодби за соработка со идните земји партнери во рамката на Северноатлантската алијанса и Европската унија.

ОФ-СЕТ ПРОГРАМИ

Македонската законодавна регулатива досега не предвидела ниту еден од најзначајните механизми кои би ја регулирале областа на опремување и во голема мера би ѝ помогнале на државата да се справи со ова прашање преку специфични модели на опремување, инаку во светот познати под името оф-сет програма. Според воениот аналитичар Петар Шкрбина, кој важи за еден од најголемите промотори на оф-сет програмите на македонските простори и застапник истите да се применат во македонската армија и полиција „не е јасно зошто при услогласувањето на законодавството со Европската унија за проблемите со финансирањето на одбранбените потреби во Македонија ниту една институција не пристапила кон решавање на овој проблем“. Познато е дека последните дваесет години во развиените земји методот на оф-сет програма функционира во своето законодавство и го имаат вклучено повеќе од 80 земји, а последните десет години овој метод функционира и кај земјите во транзиција.

Поимот оф-сет значи компензација, односно реципроцитет т.е. друга форма на плаќање што се користи при опремување на вооружените сили. Оф-сет програма претставува законска обврска која треба да се исполни при набавката на вооружување, односно да се постигне договор меѓу двете држави (купувач и продавач) и да се постигнат погодности како што се: кооперација, лицензно производство, пренос на технологија, заедничко вложување и друга финансиска и трговска поддршка. Ваквата форма на оф-сет програма претставува начин на контра трговија, која се бара од владите на државите од кои се набавува воена опрема (не е исклучена и цивилна набавка) за одредена стока од домашно потекло. Од сите вкупни договори за набавка на оружје и воена опрема, досега само еден аранжман во себе ги содржи правилата на оф-сет програмата.

Големиот дел од исполнетите оф-сет задолжувања не значи дека процесот ќе се забави или ќе сопре по реализацијата на прифатените задолженија. За во иднина можат да се направат редица нови договори и соработката да продолжи да се шири. Во иста насока се движи и развојот на „оф-сетните ползи“ кои можат да достигнат и до 250% од вредноста на набавката, а со тоа и придонесот кон развојот и растоварувањето на домашната економија.

Набавките на воена техника во Република Македонија се релативно ретки, почести се донациите на воената опрема. Со нашето зачленување во НАТО може со сигурност да се каже дека АРМ сè почесто ќе набавува нова воена техника и за неа ќе мора да плаќа. Во тие случаи повеќе од поволна е примената на оф-сетните договори, кои ќе овозможат неколку поволности:

- ќе се растовари буџетот на АРМ;

- ќе се растовари економијата на Република Македонија;
- постои реална шанса за драстично зголемување на директните инвестиции во Република Македонија;
- отварање нови работни места.¹⁵⁸

ЗАКЛУЧОК

Еден од клучевите за решавање на економските проблеми се наоѓа во полноправното членство на Република Македонија во НАТО. Некои можеби со зачуденост ќе ги прочитаат овие редови отфрлајќи ги како несериозни, но напротив, аргументите кои се изнесени се врз основа на искуствата на земјите кои веќе се дел од воено-политичкиот сојуз.

Денес, Република Македонија врз основа на утвредената политика се движи во три правци: интегрирањето во Европската унија, полноправното членство во НАТО и подигање на економската состојба во земјата. Движењето кон овие правци е проследено со серија активности кои верижно се поврзани. Најголемо влијание врз економијата може да имаат директните странски инвестиции. Секој странски инвеститор кога доаѓа во друга земја, особено во Југоисточна Европа сака да се чувствува безбедно и сигурно. Тоа е првиот и основен услов да започне да размислува посериозно да ги вложи парите во развивање бизнис во Македонија. Одлука за инвестирање и вложување на парите во развој на бизнис се носи за неколку дена доколку е во прашање земја членка на НАТО, наспроти дванаесетмесечните анализи, дали е исплатливо да се размислува, а потоа дури да се инвестира во земја каква што е Република Македонија. Побезбедната држава создава подобро тло за чекорење, но и пред сè е еден од главните предуслови за позитивна инвестициона клима. (Не)Сигурноста на капиталот од безбедносен и правен аспект е главната причина за нискиот раст на странски инвестиции во Република Македонија.

Фактори што би можеле на Македонија да ѝ донесат повисока оценка се: редовното враќање на долговите кон странство, стабилноста на макроекономската политика, заокружување на реформите во правосудството, членството во ЕУ и поканата за членство во НАТО. Негативни оценки за земјата сигурно имаат високата стапка на невработеност, корупцијата и неефикасноста на судството. Сивилото може да биде надминато само со влегувањето во НАТО клубот.

---

¹⁵⁸ Списание „Одбрана“, Министерство за одбрана, 2008 год.

ЛИТЕРАТУРА

1. Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.
2. McKinlay, R. D. in Little, R. (1986). *Global Problems and World Order*. London, Pinter
3. Luciani, G. (1989). *The Economic Content of Security*. *Journal of Public Policy*, 8(2), 152 - 75
4. Mayall, J. (1984). *Reflections on the "new" economic nationalism*. *Review of International Studies*, 10(4)
5. Sheehan, M. (2005). *International Security. An Analytical Survey*. London, Lynne Rienner Publisher Inc
6. Polany, K. (1957). *The Great Transformation*. Boston, Beacon Press
7. Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner Publishers
8. Strange, S. (1984). *The Global Political Economy, 1959-84*. *International Journal*
9. Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton, Princeton University Press
10. Strange, S. (1984). *The Global Political Economy, 1959-84*. *International Journal*, 39(2)
11. Galtung, J. (1971). *A structural Theory of Imperialism*. *Journal of Peace and Research*, 8(2)
12. Payne, J. (1994) *Merciless Competition: Time for New Rules?* *International Economic Insights*
13. Cox, R. (1994). *Global Restructuring: Making Sense of Changing International Political Economy*. Stubbs, R. in Underhill G. (ur.) *Political Economy of the Changing Global Order*. Toronto, McClelland in Stewart
14. Buzan, B., Waever, O., de Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, Lynne Rienner Publishers
15. Strange, S. (1984). *The Global Political Economy, 1959-84*. *International Journal*, 39(2), 267 - 283

СПИСАНИЈА И ПУБЛИКАЦИИ

1. Прирачник за НАТО
2. „Бела книга за одбрана на Република Македонија“, МОРМ
3. Форум аналитика, Досие „Македонија во НАТО“, 2006
4. „Република Македонија на патот кон НАТО и ЕУ- состојби и перспективи“, 2007, ФОН Универзитет
5. „Македонија во НАТО“, (2003) Министерство за одбрана

6. „Република Македонија помеѓу Самитот во Рига и членството во НАТО“, (2004) МОРМ
7. „Перспективите на Република Македонија на патот кон ЕУ и НАТО“, (2006), МОРМ
8. „Економичност и безбедност“ (2009), Centar za civilno-vojne odnose-Beograd
9. „Одбрана“, Министерство за одбрана
10. „Современа македонска одбрана“, Министерство за одбрана
11. „Актуел“

ИНТЕРНЕТ СТРАНИЦИ

www.morm.gov.mk
www.gov.mk
www.mfa.gov.mk
www.finance.gov.mk
www.nbrm.gov.mk
www.president.gov.mk
www.nato.int
www.dcaf.ch
www.gcmarshall.bg
www.gov.hr
www.ccmr-bg.org
www.csd.bg